

פרופ' שאול שקד ז"ל

פרופ' שאול שקד, מגדולי החוקרים בעולם בתחום הלימודים האיראניים, הלך לעולמו בכ"א בחשוון תשפ"ב (27 באוקטובר 2021), והוא בן שמונים ושמונה במותו. שקד נולד בעיר דברצן שבהונגריה בשנת 1933 ועלה לארץ עם משפחתו בגיל שנה. הוא למד בבית הספר 'הריאלי' בחיפה במגמה למזרחנות אצל מאיר יעקב קיסטר, ובהשפעתו פנה

בשנת 1952 ללימודים בחוג לשפה וספרות ערבית ובחוג לבלשנות שמית באוניברסיטה העברית בירושלים. בשנת 1959 סיים תואר שני בשפה וספרות ערבית ובמדע הדתות במוסד זה. הוא זכה ללמוד אצל גדולי דור המייסדים של לימודי המזרח התיכון, הבלשנות ומדע הדתות בישראל: פרופ' דוד צבי בנעט, פרופ' שלמה רב גויטיין, פרופ' דוד פלוסר, פרופ' יעקב פולוצקי ומורו מתקופת התיכון פרופ' מאיר קיסטר. שקד החליט להעמיק את ידיעותיו בתחום הבלשנות האיראנית ודתות איראן הקדומה. לשם כך נסע בשנת 1960 לבית הספר ללימודי המזרח ואפריקה (SOAS) בלונדון, שהיה באותה תקופה המרכז החשוב ביותר לחקר השפה הפרסית האמצעית והדת הזורואסטרית. בהדרכתם של פרופ' מרי בויס ושל פרופ' וולטר ברוננו הנינג הדגולים השלים בשנת 1964 את עבודת הדוקטור שלו, שעסקה בספרות החוכמה הסאסאנית בשפה הפרסית האמצעית. עם שובו לירושלים בשנת 1965 ייסד עם פרופ' אמנון נצר את החוג ללימודי איראן – הראשון בישראל – ולימד בו עד פרישתו לגמלאות בשנת 2001.

פרופ' שקד היה חוקר בעל שיעור קומה עולמי. הוא היה חבר האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים החל משנת 1986, ובתקופות שונות שימש כנשיא וסגן נשיא של איגוד האקדמיות הבינלאומי (Union Académique Internationale) וסגן נשיא של החברה האירופית לאיראנולוגיה

(Societas Iranologica Europæa). הוא נמנה עם מייסדי המפעל החשוב של קורפוס הכתובות האיראניות (Corpus Inscriptionum Iranicarum). במשך עשרות שנים הוא היה מעורב בטיפוח מכון בן-צבי לחקר קהילות ישראל במזרח, תחילה כראש המכון (בשנים 1974–1979) ולאחר מכן כראש הוועדה האקדמית (בשנים 1990–2010). בשנת 1979, בתקופת כהונתו של פרופ' שקד כראש המכון, נוסד הרבעון 'פעמים'; הוא אף יזם את הסדרה החדשה של 'ספונות', וכן יסד את הסדרה 'איראנו-יודאיקה' (Irano-Judaica), שהייתה לאבן דרך בחקר הקשרים בין פרס ליהדות משלהי העת העתיקה ועד ימינו, וערך בה שישה כרכים (חלקם עם פרופ' נצר).

פרופ' שקד ניחן ביכולת נדירה לנוע בין תחומי מחקר שונים, הן בזכות שליטתו יוצאת הדופן בשפות – בהן פרסית אמצעית, ערבית קלסית, ארמית, פרסית חדשה ושפות איראניות נוספות – והן בזכות בקיאותו המופלגת בדתות האזור. הוא הרים תרומה מחקרית אדירה בתחומים רבים, בהם תרבות איראן שלפני האסלאם, לרבות הדת הזורואסטריית והשפעות רעיוניות של איראן העתיקה על היהדות בתקופת הבית השני ועל התרבות המוסלמית; מאגיה יהודית בתקופת התלמוד וראשית האסלאם, כולל קערות השבעה הנושאות כתובות בדיאלקטים שונים של הארמית וטקסטים מאגיים בארמית ובערבית¹; היהודית מן הגניזה הקהירית; הלשון הפרסית-היהודית הקדומה ועוד. בשל הטווח הרחב כל כך של כישורים ותחומי מחקר, כל ניסיון לקבע את פרופ' שקד כנציג של דיסציפלינה אחת נדון לכישלון: הוא היה בלשן אך גם פילולוג, הוא היה חוקר דתות אך גם היסטוריון תרבות. מפעלו המחקרי מצטיין בהקפדה על הסטנדרטים המדעיים החמורים ביותר לצד כתיבה בהירה ומדויקת. מחקריו של פרופ' שקד הקנו לו מעמד רם באקדמיה הישראלית והעולמית וזיכו אותו בפרס ישראל לבלשנות בשנת 2000.

שדה מחקר ייחודי שבו תרומתו של פרופ' שקד לא תסולא בפז, ושאני רוצה לציין במיוחד, הוא חקר השפה הפרסית-היהודית הקדומה. תחום מרתק ומאתגר זה כמעט לא נחקר לפניו; הוא ביסס אותו ועודד חוקרים אחרים, בהם כאלה שפועלים באיראן, להתמחות בו. בשנים האחרונות התמקד שקד בעבודה פורצת דרך על ה'גניזה האפגנית'. זהו אוסף טקסטים בפרסית-היהודית ובפרסית החדשה שהתגלה באקראי במערות שליד באמיאן באפגניסטן. הוא כולל

1 לסקירות מפורטות של מחקריו של שקד וכן לביבליוגרפיה של פרסומיו עד שנת 2018 ראו בקובץ המחקרים שיצא לאור בעקבות הכנס שהתקיים לכבוד הגיעו לגבורות: Yohanan Friedmann & Etan Kohlberg (eds.), *Studies in Honor of Shaul Shaked*, Jerusalem 2019, pp. 9–28, 176–194

ארכיון של משפחה יהודית אמידה – תעודות משפטיות, מכתבים פרטיים, אך גם קטעי שירה. פרופ' שקד הוא שגילה את האוסף המפוזר בקרב סוחרים עתיקות באנגליה והפנה את הזרקור לחשיבותו העצומה: האוסף פותח אופקים חדשים להבנתנו את המצב הלשוני במזרח העולם האסלאמי, וזורע אור על מרקם החיים בקהילות היהודיות במזרח איראן במאות האחת עשרה-השלוש עשרה. פרופ' שקד אף עשה מאמצים כבירים לסייע ברכישת החומרים מאוסף זה על ידי הספרייה הלאומית של ישראל. פרופ' שקד הספיק להוציא לאור כמה פרסומים חלוציים אשר נסמכים על הקורפוס הזה, בהם מהדורה ותרגום של קטע מתוך ספר ירמיה בשפה הפרסית-היהודית הקדומה. עבודתו החלוצית על הקורפוס נגדעה באיבה, אך יש לקוות כי תלמידיו ימשיכו את דרכו.

ובנימה אישית: לפני שחלה, פנה אליי שאול כדי להתייעץ בעניין תרגום של בתי שיר מתוך חומרי ה'גניזה האפגנית'. בצירוף מקרים מכאיב היה זה שיר קינה. הוא חובר במאה האחת עשרה לזכרו של יסחאק אבן יוסף (יצחק בן יוסף), אשר היה ככל הנראה מלומד ובעל מעמד בקהילה היהודית באזור באמיאן. בשיר, שכתוב בלשון מליצית, כיכה המשורר את הסתלקותו של יצחק בן יוסף במילים הללו: 'לאן עזב אוצר החוכמה הזה, מכרה הידע?'; 'איני רואה סביבי את מלומד הדור, את המורה שאין שני לו'; 'הספרים שבספרייתו מקוננים על נשמתו'; 'אבוי! חכם דגול נטמן באדמה!'. כעת מתווספת למילות קינה אלה תחושת אובדן אישי.

עם לכתו של שאול נחתמת התקופה של חלוצי הלימודים האיראניים באוניברסיטה העברית – אמנון נצר, שרה סורודי, מיכאל זנ"ד אינם איתנו. אך לצד החלל שנפער, הרוח והמורשת של פרופ' שקד זוכות להמשכיות ומהוות השראה עבור חוקרים לעתיד. שאול שקד היה איש אשכולות, אדם צנוע, אציל נפש, נדיב ואדיב. הוא יחסר מאוד לתלמידיו, חבריו ועמיתיו בארץ ובעולם. יהי זכרו ברוך.

